

KURIR

(Odlomek iz romana)

Dane Debič

V hladni jesenski noči, ko ni bilo meseca in niso svetile zvezde, da bi popotniku lajšale pot, je Milan šel dvajsetič na izvršitev svoje naloge. Po njegovem prihodu v partizane ga niso poslali naprej na zbirno bazo v Zgornjo Savinjsko dolino. Partizan, ki je zbiral ljudi za kolono preko Dobrovelj na osvobojeno ozemlje, se ni mogel otresti misli, da bi ta dolgi, mlečnozobi fant, s potegnjenimi nogami, bil dober kurir. Tako ga je pridržal na terenu in Milan Belin si je nadel ilegalno ime, kakor je bila med terenci še vedno navada. Nadel si je ime: Sašo. Bilo je to pogosto ime in kazalo je, da si večina partizanov vzdeva slovanska imena. Mogel pa si biti kar koli in niso bili redki Tarzani, Tomi, Darkoti, Srečkoti... Vse po volji in okusu.

Sašo-Milan Belin se je rad spominjal svojega odhoda od doma. Bilo je po mladeniški čudi in bilo je pustolovsko dejanje. Kajti dečko je še spoštoval pustolovska dejanja... Odití od doma v črno noč in biti prvič neodvisen od očeta in iti njemu navkljub. Dva partizana sta čakala za prvimi hišami in Sašo je prišel tja preko plotov in vrtov. Ceste so bile namreč že od osme ure naprej zastražene — od mraka. Nekajkrat je treščil v ta ali oni trd predmet, ker ni bil vaje teme, in nahrbtnik mu je delal preglavice. Včasih je ves ohlapen obstal in je prisluhnil zloveščim nočnim šumom. Seveda — se je tolažil — bilo je samo kakšno mače na lovu za mišmi. Bilo je polno težke osamelosti v neprodorni temi. Počasi pa je le malo privadil pogled in potem je našel partizane. Tu je bilo zbranih že več fantov. Niso smeli šepetati med sabo. Šele uro ali dve pozneje, ko so srečno pretekli glavno cesto in so se bližali Savinji, so smeli malo počivati. Tu so čakali na neko drugo skupino. Potem so prišli do reke. Izluščila se je nenadoma iz teme kakor vijugasta, oljnata nit. Srečno so prebredli na kleču. Takrat ni bilo več navdušenja in Sašo je bil že truden. Molči in ne stokaj! Ukazoval je sebi in ni hotel priznati, kako ga žulijo jermena nahrbtnika in mu postajajo noge svinčene. Takrat je pomislil: torej to je partizanstvo! Vendar to ni bilo še nikakšno partizanstvo. To je bil prijeten izlet v dolino. Potem so še vedno hodili naprej in še naprej. Včasih so se ustavili za kratek hip v visoki rosni travi, ali pa sredi temne smrekove goščave. Kako dolgo še? Zdelo se mu je, da bo ta pot večno trajala. Treba se bo spremeniti. To je jasno! Čustva utrujenosti

zlepiti v nečitljiv list in pozabiti nanje. Proti jutru so prispeli pod planino. To je bilo dobro. Pomenilo je daljši počitek. Sašo je legel na slamo. Razgrnil je odejo in zavil vanjo zaspal, po tisti znameniti misli, kako neki partizani poiščejo pot, ko sam še dva metra pred sabo ne vidiš.

Ti spomini so bili sedaj že daleč v preteklosti. Za njimi se je zvrstilo še mnogo drugih. Rad je pomislil na svojo naivnost prvega dne, ko je prišel na kurirsko postajo — v razdrapano bajtico na obronku nekega hriba, ki je samevala med kostanji in orehi, kako je z užitkom legel na rob vinograda in zobal pravkar dozorevajoče grozdje. Pomisljal je, kako so si fantje z zadovoljstvom ogledovali predmete, ki jih je prinesel s sabo za svojo uporabo. Še isti dan se je njegov nahrbtnik do polovice izpraznil. Razdelil je vse rezervne srajce. Podelil je spodnje hlače. Nekdo si je izprosil od njega naramnice. Drugi se kar ni mogel ločiti od brivskega aparata. Neko dekle — aktivistka, bila mu je skraja izredno všeč, mu je odnesla zimski sviter in podaril ji je tudi srebrni svinčnik. Res, saj sam ni vedel, čemu ga je odnesel s seboj v partizane. Komaj da si je pridržal milo in še nekaj stvari. Cigarete pa je sploh razdelil in že prvo popoldne ga je bilo sram, da bi kogar koli prosil, naj mu katero posodi. Drugi dan ni več vzdržal in je najbolj prijaznega fanta prosil za čik.

»Že žicaš!« mu je rekel ta. Potem mu je z veliko milostjo čik podaril. Mislil je, da fantje v partizanih dele sleherno stvar do zadnjega. Ni bilo tako, in to je bilo veliko razočaranje. Tolažil se je, da so pač ljudje vedno ljudje in obžaloval je svojo neumno zaletelost prvega dne. Potem je znal tudi sam z resnim obrazom reči: »Nimam cigarete«, in koj nato oditi v kakšen skrit kot, da jo je tam v miru kadil. Kurirji so imeli svoje navade in svoje izraze. Moral se je naučiti izrazoslovja, ki mu je bilo do zdaj popolnoma neznano. Bili so čudni izrazi in spakedranke: žicati, hajkati, kuplati... Vsemu temu se je v nekaj dneh privadil in sčasoma se je nekako vključil v družino kurirjev, ki so postali z njim bolj tovariški in niso več tako poudarjali, da je novinec in komaj prišli partizan. Tisti prvi dnevi! Skoraj bi obupal. Ako se komu ni ljubilo čistiti puške, jo je prinesel njemu. Ako se je komu zljubilo vode, je poslal njega ponjo. Celó čevlje jim je čistil in žlico je posojal toliko časa, da je izgubila prvotnega lastnika in si je našla novega. Potem je sam iskal žlico in si jo izposojal. Spominjal se je dne, ko je dobil prvič v roke puško in so mu dovolili, da pred vsemi pokaže, kaj zna. In kaj je znal? Nič! Na srečo niso zahtevali mnogo. Privadiš se! Opazuj druge in kmalu boš postal mojster v uporabi orožja. Bojna veščina: cev mora biti obrnjena proti sovražniku. To si je urno zapomnil. Bredel je dalje

po teh prvih spoznanjih samostojnega življenja in z velikim trdom se je prilagodil misli, da je prav toliko vreden dober organizator kakor tisti, ki zna sam stvar storiti. Izgubil si gumb? Prišiti ga ne znaš — potem poišči voljno partizansko tovarišico ali pa kogar koli, na primer kakšno gospodinjno v kateri od teh osamljenih hišic, in gumb bo prišit, perilo bo oprano. Znajdi se! Na vsakem koraku je to bistveno načelo. Tu ni zibelka, da bi te mamica dojila z mlekom in uslugami. Predajo se slabiči! Ako te kdo nahruli, molči in skrij slabo voljo. Skrij potrlost in povej kaj veselega. Potem se počasi olupí fantom luščina in dobri so s teboj, kakor si pač ti z njimi. Ne upiraj se pokroviteljstvu starejših partizanov. Priznaj jim, da imajo več izkušenj in pozorno poslušaj njihove dogodivščine. Saj ima celo tisti, ki je prišel dan pred teboj, neko prednost in sme kazati nate kakor na mlajšega. Verjeti moraš, da je ono, osnovno, dobro, kajti o tistem nihče ne dvomi, in priznati moraš, da so ljudje pač takšni, kot jih to naporno življenje zahteva. Kurirji, sleherni dan v smrtni nevarnosti, osamljenci, prenašajoči pošto in vodeči ljudi po poteh, ki se prepletajo s potmi sovražnih patrol, gredo skozi vasi, v katerih so sovražne postojanke. Pohodi v temnih nočeh čez narasle reke. Zasede. Naučiš se drveti kakor blazen orkan sredi temne noči in poiskati si moraš tisto pot, ki je najvarnejša. Prenašati moraš mraz in lakoto. Naučiti se moraš mnogo jesti. Jestí za dva in tudi tri dni. Miren moraš biti, ko ure in ure čepiš v suhi koruznici na odprtem polju in je svetel dan in sije sonce. Prisluhni moraš vsakemu koraku in ga že od daleč ločiti, ali je prijateljski ali sovražen. Ne sme te zvesti, če je prejšnjo noč na isti poti v dolini nekdo padel in je vsa verjetnost, da čaka ta dan tebe ista usoda. Kadar spiš, dvigaš napeta ušesa in prisluškuješ vsakemu šumu. Nisi zver in nisi divjačina, toda živeti moraš tako in prilagoditi se moraš tem navadam. Svetilka volje ne sme nikoli ugasniti! Privadiš se žuljem in odprtim ranam na nogah. To ni ovira, da ne bi šel na pot in izvršil, kar ti je ukazano izvršiti. Zaupani so ti ljudje, zaupana ti je pošta. Nihče ne dvomi, da boš toliko dal od sebe, kolikor je skrajno mogoče. Samo mrtev ali smrtno ranjen si prost svojih obveznosti. V tebi je najmočnejši glas tvoje dolžnosti. Izpolnjuj! Ti si partizanski vlak in poštni avtomobil. Kadar tovariš, da se ti šibi telo pod bremenom pošte in paketov, ne pozabi, da so to dragocene stvari. Morebiti nosiš dragocena zdravila, zbrana na terenu in v sovražnikovem zaledju — neseš življenje ranjencem v bolnišnicah, skritih po nepristopnih pobočjih. Morebiti nosiš časopise in propagandne letake — tiskane v podzemlju, in vsaka stvar, vsak košček papirja je bil pridobljen z veliko požrtvovalnostjo in preziranjem življenja. Preziraj življenje! Prezirati se življenje ne da.

Čim težje so prilike, bolj ga ljubiš. Toda mora se zatajiti ta sla po življenju, mora se pozabiti...

Spominjal se je zlasti dne, ko je ujel prvo uš. Skril se je v goščavo in brskal s prsti po šivih slečenih hlač, da bi našel nevšečno ščegetljivko. Bilo ga je sram te uši. Tudi temu se je privadil in uš je postala vsakdanja nadloga.

Sedaj je šel dvajsetič na pot. Šel je sam, kajti drugi kurir je dobil pljučnico in je ležal z visoko vročino v neki bajti. Ostali fantje so imeli svoja pota! Nosil je težko breme in vedel je, da se podaja na usodno pot. Vsakikrat se je ponavljal strah pred to potjo in vsakikrat se je od postaje poslavljal z nasmehom in s kakšno prikro šalo. Tako so delali tudi vsi ostali in za ves denar na svetu ne bi drug drugemu priznali, da se plaše. Bližal se je reki. Čul je zamolklo kлокotanje. Nebo je bilo mrtvo in mračno. Nekje za oblaki je moral svetiti mesec, kajti ni bilo popolnoma temno. Rahlo je pršilo. Čutil je rosne kaplje na hrbtiščih rok in videl je svetlikanje puškeine cevi. Videl je tudi temne gmote dreves. Prav skrbno je pazil, če nima kakšno drevo od poslednje poti nov prirastek. Drevesa rastejo počasi in vsaka nova temna stvar bi lahko pomenila ljudi v zasedi. Ljudje v zasedi so nevarni. Približaš se in težko uideš. Sovražnikove zasede so močne. Nikoli ne gre posameznik v zasedo. Pride jih po dvajset, sto in še več. Če padeš v zasedo, je najboljši način, da enkrat ustreliš in potem »namažeš pete« in jo »odkupiljaš« po najbolj nepristopnem zemljišču. Nemci so nekoliko uglajeni in se prav neradi spuščajo na strma pobočja in na komaj izhojene steze. Nahrbtnik moraš vleči s seboj. Prvič ti vsaj nekoliko krije hrbet in drugič je to del tebe samega. Kako pa bi rekel, ko bi prišel na »javko« in ne bi imel pošte, da jo izročiš. Nihče bi ne verjel tvojim izgovorom. Laže fant, bi mislili možje. Laže in nas ne bo »naflancak«. »Paničar« je, in bolje bo, da se ga čimprej odkrižamo.

Pomikal se je proti reki. V gluhem mraku ni opazil nič sumljivega. Do skrajnosti napeta čutila so zaznamovala vsak šum. Nič nenavadnega ni bilo. Dež je tiho padal. Komaj toliko, da je uho zaznalo enakomerni ritem. Voda pa je vedno močnejše kлокotala. Pomislil je: tu je sedaj mrzla, sovražna reka, reka, v kateri sem se nekoč valjal s sproščenimi čuti. Voda, ki je oblivala bele in pisane kamenčke, in smo si ob njej otroci gradili pristanišča. Delali smo tudi čolničke iz borovih skorij in za jadro je služil suh hrastov list. Izpeljali smo dolge kanale čez prode in tolmane, v katere smo prinašali ujete ribice. Svet domišljije. Reka, ki mi je nekoč zbujala svetlo občutje neskončne svobode in mehkih sanj pričakovanja. Davno je bilo to. Tako davno, da je domišljija že opešala in bi se s težavo spomnil vseh podrobnosti. Ležati

ure in ure v toplih sončnih žarkih, poslušati, kako voda obliva kamenje. Biti brez jasne oblike misli, imeti nejasne predstave nečesa ugodnega. Tista svetla, vijoča se reka. Igrivi valčki, prozorni. Sediš na skali. Voda ti obliva stopala in zreš v globočino, v kateri plavajo lesketajoče se ribe. Kdaj je bilo to?

Nekaj je tlesknilo! Obstal je. Položil je prst v ustno slino in preizkusil, v katero smer vleče veter. Tudi to je važno. Pihal je zdolec. Bil je komaj zaznaven vetrič. Šum, ki je prihajal od reke, je bil zelo močan. Narasla je, je mislil, in pot čeznjo bo vražje trda. Njen zvok, zvok in odmev njenih neštetihi udarcev ob skale in njeno drsenje ob kamenju je prihajalo zamolklo in grozeče. Nekoč ljuba, sedaj sovražna reka. Prva od treh velikih ovir na kurirjevi stezi. Hujša od glavne ceste in železnice. Hujša zato, ker je že sama po sebi grozeča in podla.

Sicer ni računal na to, da bi mogel na tem kraju naleteti na zasedo. Vseeno se je odločil, da bo previden. Bil je sam, in to je povečalo njegovo napetost. Neskončno sam, pogreznjen v mrak, in silno majhen. Tesnoba mu je stiskala ude. Približal se je obali. Bila je na gosto zaraščena. Prediral je skozi grmovje in ko je razgrnil poslednje vejevje, je bila tu reka. Široka, zlohorna in precej narasla. Valila se je kakor mrtvaški tok, vsa temna, zlovešča in ličila je na zvijajočo se mastno kačo. Prebredel te bom, je pomislil. Pomislil je nanjo tako, kakor je mogel pomisliti z največjim odporom in gnusom na kakšno stvar. Na mestu, kjer je stal, je bilo nekaj skal in potem do reke še nasedlina gramoza. Vlažen gramoz se je blede svetlikal in miroval kot speče živinče. Sezul je gojzerje. Vanje je vtaknil vložne cunje in si jih privezal na vrh nahrbtnika. Slekkel je tudi hlače. Te muhaste hlače. Kako neprimerno se je oblekel za partizane. Čemu je šel v dolgih hlačah? Človeka šele izkušnje izuče, kaj je prav in kaj ni prav. Tudi to ni prav, je pomislil, da sem sin premožnih staršev. Bolje bi bilo, biti reven. Koliko pripomb že v tem kratkem času, da sem malomeščan. Rad bi stopil v partijo in prosim, to ni dovolj, da sem s srcem za stvar. Kaj bom moral še vse storiti in s čim vse dokazati, da cenim komuniste, da jih celo obožujem. Bilo je res tako! Sašo je v komunistih videl izbrane borce. Bilo mu je nezadostno, biti samo partizan in ne biti komunist. Sicer pa, se je tolažil, še je čas.

Bilo je grenko, da ni smel prisostvovati sestankom komunistov, in je vedel samo to, da se sestajajo. Je imel sploh kakšen ugovor proti komunizmu? V svojem mladostnem, odkritem in požrtvovalnem gledanju na stvari in na ljudi pač ne bi imel nič proti, da se očetova trgovina razdeli med vse ljudi. Tako bi bilo prav. Če bo dela dovolj in sredstev za življenje za vsakega dovolj, čemu potem taka nakopičena

bogastva? Komu služi prenatrpana omara oblek, če jih ne nosiš? Vsi enaki, vsem enake možnosti za življenje! Prispevek njegovih želja in misli o socializmu in komunizmu je bil prav tako krepak, kakor katerega koli vernega marksista. Povprašal je že tega ali onega tovariša, kako bi mogel postati komunista, pa so vsi skrivnostno zmigovali z rameni. Končno je dosegel vsaj to, da mu je neka terenska aktivistka obljubila sprejem v SKOJ.

Bil je pripravljen za prehod čez vodo. Ko je sezuval čevlje, ga je zasklel žulj. To je bilo celo prijetno. Imel je vsaj nekaj opraviti sam s seboj. Obrnilo je misli na praktično stran, in to je bilo že mnogo. Puško si je obesil okrog vratu. Poprej je cev narahlo zamašil s papirjem. Plazil se je po skalah in stopil na grušč. Drobnost kamenje ga je bodlo v stopala. Bilo je hladno, to kamenje, in po vsem telesu ga je streslo. Stopal je naprej in po nekaj metrih je stal ob vodi. Pogumno je stopil. Stopala je zalila voda. Šel je tako, da je bil na pol obrnjen proti toku. Stopala so se krčila in bal se je, da ga ne prime krč kje višje, na primer v stegnu. Potem bi moral plavati in voda bi ga povlekla navzdol z vso to težo. Bredel je naprej. Voda mu je segala že do kolen. On pa ni bil še niti na petini poti. Če se bo voda dvigala, bo moral plavati ali pa se vrniti. Še je bredel in ko je bil na črtitini poti, mu je voda zalivala bedra. Dolge noge in še prekratke. Sedaj ga je bilo strah lastnega dejanja. Okorno se je pozibaval na nogah in lovil ravnotežje. Ril je naprej. Na polovici se je dvignila voda že do bokov. Zbiral je zadnje moči, da se je upiral toku, ki je imel veliko moč. Nekajkrat je razkoračen obstal in lovil sapo. Nehote mu je ušla molitev: Ljuba Marija, mati priprošnjica, daj, daj... da pridem na levi breg. Hočeš biti komunista? Nikar ne moli. »Kršenduš,« je klel. »Marija pomagaj!« Potem je ves besen zbral vso silo svoje volje. »Naj me hudič vzame... naprej... še korak... še enega... no, še enega... kaj, ti me boš povlekla... ti neslana voda...« Razgovarjal se je z reko kakor z živim bitjem in s poslednjimi silami drsel naprej. Čudno, da mi ni spodrsnilo, je pomislil. Še ti lahko. Kljub mrzli vodi mu je znoj oblival obraz. Končno je čutil, da se vodovje niža in bil je že čez tretjino toka. Vendar! Omahujoč je pribredel do nasprotni strani. Tudi tu je bilo nekaj proda. Sivkasta lisa. Ležal je na produ kakor bruno, ki ga je voda slučajno nanesla.

Bilo je klavrno, da je bil to šele pričetek najhujšega. Zima je že pred vrati. Dežela in ljudje v tej deželi, je pomislil utrujeno, ali je vredno, da se človek tako napenja in lovi ravnotežje za vas. Še sedaj, ko je ležal na suhem, se mu je zdelo, da ga bo voda vsak čas odnesla.

Bil je negotov. Na vrnitev si ni upal pomisliti. Čemu vse te naravne zapreke?

Potem si je sedeč nataknil hlače in si ovil okrog nog spotene in smrdljive cunje. S premrlimi prsti si je komaj razvozlal vezalke in si obul čevlje. Pomaknil se je više na obalo. Pričela se je nenaporna pot, toda nevarna, skozi dolino. Tu, za reko, je bilo še grmovje, ki je nudilo vsaj nekaj kritja. Stopal je urno. Še dve uri do javke. Telo se je spet ogrelo. Po brvi je prekoračil potoček in hitel dalje. V sivi megli je zagledal obrise stavbe. Požvižgal je. Na oknu je zablestela šibica in spet ugasnila. To je pomenilo, da se sme približati hiši. Šel je skrit pod prizidkom in potrkal na vrata.

Odprla so se. Tiho so zacvilila.

»Vedno jih mažem,« je pošepetal gospodar opravičujoče se.

»Bo kaj za pod zob?«

»Bo. Od nekje si dobil paket in pismo,« je rekel gospodar. Peljal ga je v kuhinjo. To je bil majhen prostor — kočarski, in tu v kotu je ždela postarana ženska. Bila je precej zamazana in skuštrana.

»Sam?« je vprašala ženska. Dobrodušen smehlaj se ji je spreletel po nagubanem obrazu.

»Da. Sam,« je odvrnil Sašo. Koliko ta besedica pomeni, je pomislil. Pomeni, da ti je dolgčas, da je strah močnejši, da se čutiš nezavarovanega.

Potem je vstala. V svitu petrolejke je opazoval spodnji rob nje-nega umazanega krila in strgane copate. Med copatami in krilom je videl močne, sive, zveržene žile. Bil je čas, ko bi se sramoval prijateljstva s takimi ljudmi, in prišel je čas, ko zna ceniti njihovo dobro. požrtvovalno čud. Prideš sredi noči. Odpro ti vrata. Ponudijo ti, kar so si pritrkali od ust. Z zadovoljstvom sledijo premikanju tvojih čeljusti. ko melješ med zobmi njihove klobase, čeprav so sami otepali za večerjo neslan krompir in prežganko. Nikoli ne smeš pozabiti teh ljudi. Tudi oni doživljajo hude trenutke strahu, nespečnosti, nezavarovani. Ne mislijo nase. V bodočnosti zaslužijo, da jim država postavi zlat spomenik. Zaslužijo, da bi spali v pravih perncah.

Gospodar, suh, sivolas starec, se je vrnil. Čudno je čeblljal med brezzobimi ustnicami. »Tu je paket in tu pismo.«

Sašo je stopil pod petrolejko in odprl pismo. Bil je Mašino. Kaj vse ni pisala. Uboga, trapasta, norčava Maša. Pisala je, da pošilja zanj nekaj jestvin, riža, kave in cigret. Topli sviter, ki ga je sama spletla, pa naj izroči Tonetu. — Povej mu, da sem se zelo trudila, in reci mu, da ga še vedno čakam. Povej mu tudi, da sem postala bolj modra in resnejša... Tebi pa sporočam, da je doma vse v redu. Očka je prijavil.

da si izginil brez sledu. Nemci ne morejo verjeti, da bi ti odšel prostovoljno v partizane in očka vsak dan prosjači okrog njih, naj te poiščejo. Veš, potolažil se je in je v resnici še ponosen nate... Tjaša je nekoliko bolna. Ne ve nič za svojega moža, poizvej ti in mi po isti poti sporoči... —

Držal je pismo v razprtih rokah. Čital je dalje — Mama govori samo o tebi — Solze so mu zalile oči. Starec ga je doslej uprto in radovedno gledal, ko pa je videl solzen blesk v njegovih očeh, se je obzirno obrnil stran. Sašo je pismo zmečkal v rokah. Stopil je k štedilniku in vrgel papir v ogenj. Potem je odprl zavoj. Podaril je kavo in riž starki. Branila se je. Toda ko ji je dokazal, da lahko kavo mimogrede komu ponudi, se je koj dala prepričati.

»Tudi tebi, sinek, bom skuhala sedaj.«

»Ne bo časa,« je menil.

»Brez skrbi. Nekaj minut in bo zavrelo.« Urno je pričela mleti kavo in na štedilnik je že pristavila vodo. Sašo je sviter in cigarete potlačil v nahrbtnik. Eno škatlico cigaret je ponudil starcu.

Starec je ves blažen vzel cigarete. Toda ni kadil. Raztrgal je papirček. Zvil je tobak v kroglico in čakal. »To pa je,« je dejal. »Kje neki še dobe cigarete?«

»Očka se znajde. Njemu nič ne manjka,« je rekel Sašo ironično.

Gospodar je odšel v vežo. Pokukal je malo na dvorišče, če je vse tiho. Kmalu se je vrnil z majoliko in prinesel je tudi narezanega svinjskega mesa.

»Le jej!« je ponudil. »Zaklal sem mlado svinjčce na črno in še bom.«

Sašo je sedel na nekakšen zaboj z drvimi. Bil je v kuhinji tudi razklan stol. Toda nanj se ni zanesel. Dvajsetič že vidi ta okajeni prostor. Prepereli strop. Linasto, dobro zagrnjeno okno. Dvajsetkrat je že prečital vtakano besedilo na prtju, ki je bil obešen v kotu pri mizi — Ljubo doma, kdor ga ima —. Potem je del grižljaj v usta in leno je mlel le slabo prekajeno meso. Želel si je, da bi bila kava že kuhana. Močna, vroča kava, in bi mogel spet na prosto. Tu je bila sicer domačnost. Toda v zaprtem prostoru mu je vedno bilo tesno. Prostost. Zrak. Širne goščave, goličave, grmovje, da stečeš ob prvem nevarnem znaku.

»Kruh je slab, kaj?« je vprašala gospodinja.

»Niti opazil nisem. Samo, da je,« je rekel. Kruh. Glavno, da je hrana, ki daje moč.

»Nemci meljejo vse v eno vrečo: moko, otrobe, krompir...« je razlagala gospodinja. »Pa naj bo. Kmalu bodo odšli...« Morala je dvigniti

lonček s kavo in nalila je v glinasto skodelico. »Tudi za naju dva, stari!«

»To pa!« se je razveselil starec. »Povej, dečko,« obrnil se je k Sašu, »si imel danes težko pot?«

»Da. Komaj sem prebredel. Narasla je.«

»Če hočeš — prespi, ko prideš z javke, pri nas in se jutri vrneš. Morebiti bo upadla!«

»Moral bom danes nazaj.«

»Ubogi fantje. Vedno morate...« je zamrmral starec.

Sašo je prikimal. Pil je kavo. Skodelica mu je grela prste. Čutil je lahno toploto in potem utrujenost. Življenje je vendarle nadebudno!

Prepričan moraš biti, da bo vse dobro. Trdno moraš upati. Gospodinja je sedla poleg njega. Srkala je kavo. Pomenljivo je gledala moža. Tudi on je z zadovoljstvom pogledoval njo in pil. Imela sta kavo in bila sta srečna. Sašo je gledal njune roke. Zdelane, žilave, strašno suhotne roke. Malo dobrega so morali užiti ti ljudje. Zakaj se sedaj bore? Bolje, da ne vprašaš. Skomignila bi starca v zadregi z rameni. To je popolnoma jasno. Nemci morajo od tod. Že to je mnogo in če bo po vojni kavice in manj davkov...

Bil je čas, da se poslovijo. Oprtal si je nahrbtnik. Vzel je puško v roko. Pokimal je in se nasmehljaj. Stari je šel pred njim. V temi je izstopil. Vrata so spet zaškripala.

Ta koča je stala v samoti. Sedaj je moral skozi vas. V tej vasi so Nemci le redkokdaj brodili. Bila je stran od vseh važnih ustanov. Bilo je samo nekaj kmečkih psov. Spotaknil se je ob nekak kamen. Oglasili so se psi! Ti psi! Obstal je in prisluhnil. Lajanje se je poleglo in on je ob robu kolovoza stopal dalje. Ni bilo posebno temno. Nekakšna siva jasnina je ležala nad deželo. Hiše so bile temnejše. Polžji domovi, leni, razpotegnjeni... Tu in tam je zamukala živina, ali pa je slišal rezget konja. Ko se je tihotapil ob oknu neke hiše, je slišal težko sopenje nekega človeka. Spi človek, je pomislil, tudi jaz bi spal. Moral se bom še utrditi. Plašen sem in celo plašnejši postajam. Prekleta bojazen. Tesnoba, nekaj, kar leži v meni kakor grča...

Pustil je vas za seboj. Poslednji kozolec je mračno ostal zadaj. Ena sama pot. Mnogo duševnega napora. Nevarna je reka, nevarno grmovje, nevarnost preti na brvi, v vasi, pod kozolcem, za samotnim jagnjedom na travniku... niti koščka poti, da bi si osvežil in odpočil misli. Kako varna je tista kurirska postaja za obronkom hriba. Tam vsaj za silo upaš, da boš poprej obveščen. Tu pa, če ne vidiš, potem vohaj in, če ne vohaš, moraš naslutiti zasedo.

Bližal se je železnici. Ni še opazil tirov in vedel je, da mora tik do njih, prej ko jih ugleda. Še se je trudil, da bi izostril vsak posamezen čut. Napetost živcev je postajala neznosna. Trepetalo je vsako vlakence v nedoločeni pripravljenosti. Ob železniškem tiru so bile že večkrat zasede. Kaj je tam? Oh, samo koruzen snop. Obšel je snop. Povzpел se je po nizkem bregu in prekoračil tire. Stopal je previdno in pazil je, da ni s čevlji prevalil kamna ali pa udaril ob jeklo. Šlo je. Še sto metrov in cesta. Bližal se je jablanam ob glavni cesti. Nekaj metrov pred cesto je legel na trebuh in se ležeče plazil naprej. Tik ob cesti je prisluhnil. Nobenega šuma. Pognal se je z ihtečo voljo, da pregazi vse, kar bi ležalo na poti. To ni bil pogum. Bila je navadna, blazna napetost prestrašenega bitja. Stori to! Moraš storiti! Ako moraš, potem podredi še za nekaj hipov svoj strah čutu dolžnosti. Česa se sploh bojiš? Nemcev? Smrti? Trpinčenja? Cesto je srečo pretekel in že je legel v travo na drugi strani. Spet nepremičnost. Malo dalje je telegrafski steber. Tudi tu je treba paziti. Neizbežni občutek, da je ta steber le zato tu, da se za njim skrijejo sovražniki. Morebiti je prav ta steber tisti, ki bo zakrivil tvojo smrt. Ni bil postavljen v ta namen. Moral bi služiti človeštvu. Kako prijetna in lahkotna stvar, poslati brzjavko. Toda v vojni izgube stvari svoj prvotni namen, in kar je le mogoče, se porabi za obrambo ali napad. Predmeti, namenjeni olajšanju življenja, postanejo strupeni in smrtonosni. Torej je vojna kruta tudi s predmeti. Nedolžna jablana, ki jo je narava ustvarila, da rodi okusna jabolka, služi tudi za vislice. Hudičeva nasprotja. Pasja vojna.

Od stebra dalje je stopal z otopelo ravnodušnostjo. Misli je na strahote, ki mu jih je nekoč pripovedoval star borec in proletarec. Zdaj je bilo jasno, da se je glavnim nevarnostim ognil. Nazaj pa — kakor bo. Ni hotel misliti naprej. Preveč je bilo zdaj in dovolj, da si si utrudil poslednje vlakence telesa. Tisti proletarec je pripovedoval, kako se mu je zgodilo, ko je s tremi drugimi tovariši bil v bunkerju. Bunker so si izkopali v hlevu tako, da se je pod jaslimi dvignila deska. Ta deska je bila po navadi prekrita z ostanki mrve, ki je padala živini iz jasli. Zrak so dobivali po cevi, ki je bila izpeljana na svinjake. Italijani in beli so slutili, da imajo partizani nekje v hiši bunker. Bila je izdaja po sredi. Obkolili so hišo in premetali sleherni kotiček. Nič niso našli. Potem so iz maščevanja vso družino odgnali. Hišo in hlev so zažgali. Proletarec, star komunist in silno izkušen človek, je s tovarišema tičal v luknji. Goreči hlev se je podiral. Dva sta bila za to, da zlezejo ven iz zadušljive vročine. On pa je trdil, da rajši živ zgori, kakor pa da bi se dal ujeti. Druga dva sta se splazila v hlev, tu so ju živa zajeli fašisti. Kaj je bilo z njima, ni nikoli več zvedel. Sam je

tičal v bunkerju. Od vročine in slabega zraka je nekajkrat padel v nezavest. Zjutraj se je zrak sčistil. Preduh ni bil zatrpan. Mož si je opomogel. Toda bil je živ zakopan v bunkerju. Na srečo votlina ni bila betonirana. Imeli so nekakšno rovnico in z njo je pričel krusiti strop. Grozilo je, da se vse skupaj zruši nanj. Potem je le izvrtal luknjo in bil je prost... Umrli bi od strahu — je pomislil Sašo. Takih stvari so sposobni samo prekaljeni ljudje. Jaz preveč mislim in potem se smilim sebi. Ne bi smel misliti nase. Bolan postaneš od stalne napetosti in norih misli.

Prišel je do grma, kjer bi morala biti »javka«. Čakal je uro in še več. Pogledal bi na svojo zapestno uro, pa si ni upal prižgati vžigalice. Kadil bi. Čakal je, in ker ni bilo nikogar, se je z bremenom vred vračal. Bil je utrujen in mnogo manj pazljiv kakor poprej. Cesto je skoraj zravnal prekoračil in čez progo je stopil brez pozornosti. Hodil je in dremal.

Čemu ni bilo kurirjev z nasprotne strani? Desetine vzrokov je mogočih. Lahko, da so padli v zasedo. Morebiti je na tej strani »hajka« in sedaj so se razbežali na vse strani. Izpolnil si svoje in če nisi tako, kot bi moral, ni tvoja krivda. Morebiti ti še verjeli ne bodo? Saj ne uživaš pravega zaupanja. Ti trdni fantje morebiti mislijo, da te bo zvalila domača posteljica in se boš kar sam prijavil Nemcem. Res, komaj verjetno, da bi ti to sploh na misel kdaj prišlo. Storil ne bi nikoli kaj takega. Imeli so nekaj primerov pobegov. Ti ne boš med njimi.

Zdrznil se je. Zdelo se mu je, da je slišal nekak šum. Sanja se mi. Sanja, ker sem zbit. Šel je dalje. Odložil bi to breme. Odložil bi za kratek hip to breme, legel v travo in zaspal. Sviter. Maša. Hodil je in hodil. Počasi se je pomikal naprej in ob vsakem znamenju je čutil olajšanje.

Ob prvih jutranjih urah se je vrnil premočen in zbit na postajo. Bil je vso noč na poti.

»Nisi oddal pošte?« je strogo vprašal komandir kurirjev, ko se je javil.

»Z one strani niso prišli!«

»Spravi se ležat!« je ukazal komandir in pristavil za spoznanje topleje: »Videti si vražje utrujen. Reka je bila narasla, kajne?«

»Da, Bila je.« Sašo je poiskal svojo odejo in legel na krušno peč. Mimo je in sedaj je glavno, da spiš. Vseeno je, kaj bo jutri. Spi!